

УДК 338.27

<https://doi.org/10.62664/cpa.2024.02.06>

Ігор БАШИНСЬКИЙ,

доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук,
кандидат наук з державного управління,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
(м. Кропивницький)

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0001-4578-5062>

Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ,

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

Лариса МОСОРА,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
кандидат наук з державного управління, доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4341-1937>

Віктор ПЕТРЕНКО,

професор кафедри публічного управління та адміністрування,
доктор економічних наук, професор
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-9354-8371>

**ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

У статті на основі аналізу урядових документів та сучасних наукових підходів до проблем демографічного розвитку зроблено спробу дослідити перспективи поліпшення в нашій державі демографічної ситуації по завершенні або припиненні правового режиму воєнного стану та в ході повоєнної відбудови України; показано, що сучасна Україна потребує системного стратегічного рішення, яке дасть змогу мінімізувати демографічні ризики та пом'якшити загрози, забезпечити збалансоване довгострокове відтворення населення, потрібний обсяг людського капіталу і чисельність робочої сили для умов воєнного стану та повоєнного відновлення економіки і формування демографічної стійкості; доведено, що повномасштабна російсько-українська війна та її негативні наслідки лише поглибили демографічні проблеми, що нагромаджувалися впродовж 30 років – до 24 лютого 2022 р. і вже тоді були серйозним викликом для Української держави; з'ясовано, що основними проблемами демографічної сфери довоєнного періоду було скорочення чисельності населення України, передусім через перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності, високі показники смертності чоловіків працездатного віку та старіння населення; проаналізовано Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 року № 922-р, яка містить заходи щодо підвищення рівня народжуваності, зниження передчасної смертності та забезпечення міграційного приросту населення України, ураховує потребу зупинення скорочення населення та створення умов для сталого довгострокового відтворення людського капіталу; доведено, що Українська держава в перспективі (до 2040 року) передбачає пошук швидких рішень для адаптації до демографічних викликів з метою набуття демографічної стійкості.

Ключові слова: демографія, людський розвиток, людський капітал, відтворення людського капіталу, демографічний розвиток, демографічна

стійкість, демографічні проблеми, демографічні виклики, демографічні ризики.

Ihor BASHYNSKYI,

Associative Professor of the Department of Public
Administration, Law and humanities,
Candidate of Sciences in Public Administration,
Kherson State Agrarian University of Economics
(the city of Kropyvnytskyi)

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0001-4578-5062>

Ivan LOPUSHYNSKYI,

Head of the Department of Public Management and Administration
Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Honored Worker of Education of Ukraine
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

LARYSA MOSORA,

Associate Professor of the Department
of Public Management and Administration,
Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4341-1937>

Viktor PETRENKO,

Professor of the Department of Public Management and Administration,
Doctor of Economic Sciences, Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-9354-8371>

PROSPECTS FOR DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF PRESERVING HUMAN POTENTIAL

In the article, based on the analysis of government documents and modern scientific approaches to the problems of demographic development, an attempt is made to investigate the prospects for improving the demographic situation in our country after the end or termination of the legal regime of martial law and during the post-war reconstruction of Ukraine; it is shown that modern Ukraine needs a systemic strategic solution that will make it possible to minimize demographic risks and mitigate threats, ensure balanced long-term reproduction of the population, the required amount of human capital and the number of the workforce for the conditions of martial law and post-war economic recovery and the formation of demographic stability; it has been proven that the full-scale Russian-Ukrainian war and its negative consequences only deepened the demographic problems that had been accumulating for 30 years – until February 24, 2022, and were already a serious challenge for the Ukrainian state; it was found that the main problems of the demographic sphere of the pre-war period were the reduction of the population of Ukraine, primarily due to the excess of the death rate over the birth rate, high mortality rates of men of working age and the aging of the population; analyzed the Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2024 № 922-r, which contains measures to increase the birth rate, reduce premature mortality and ensure migration growth of the population of Ukraine, takes into account the need to stop the population decline and creation of conditions for sustainable long-term reproduction of human capital; it is proved that the Ukrainian state in the long term (until 2040) foresees the search for quick solutions for adaptation to demographic challenges in order to acquire demographic stability.

Key words: *demography, human development, human capital, reproduction of human capital, demographic development, demographic sustainability, demographic problems, demographic challenges, demographic risks.*

Постановка проблеми. Як відомо, демографічний розвиток є процесом збереження міри населення як досягнутого результату історичного прогресу. Сучасна Україна, що понад десятиріччя знаходиться в умовах неоголошеної російсько-української війни з відповідними згубними наслідками для її населення, «потребує системного стратегічного рішення, яке дасть змогу мінімізувати демографічні ризики та пом'якшити загрози, забезпечити збалансоване довгострокове відтворення населення, потрібний обсяг людського капіталу і чисельність робочої сили для умов воєнного стану та повоєнного відновлення економіки і формування демографічної стійкості» [12].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р було затверджено Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року [12], яка є довгостроковим програмним документом, що визначає основні демографічні виклики та загрози для розвитку України, посилені внаслідок збройної агресії російської держави, а також стратегічні цілі та завдання для подолання демографічних викликів, розв'язання соціальних і гуманітарних проблем. Означений Документ [12] потребує відповідного аналізу та наукового осмислення в умовах російсько-українського протистояння, що триває досить довго, вироблення рекомендацій органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо його реалізації на період до 2040 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до висвітлення в наукових джерелах проблем демографії та демографічного розвитку зверталися О. Воронко (розглядає вплив міграційних процесів на демографічний розвиток титульного етносу України в другій половині ХХ

– на початку XXI століття) [1], І. Гудзеляк (вивчає досвід країн колишньої Югославії щодо демографічного розвитку постконфліктних суспільств) [2], А. Дмитренко (досліджує демографічний аспект сталого розвитку населених місць [3] та демографічний аспект територіального розвитку міст [4]), О. Іваненко та О. Корегін (аналізують роль, зв'язки та призначення наук соціологія і демографія) [5], І. Кочума (розглядає демографічний вимір людського розвитку в Україні) [6], О. Лейберюк (описує населення та демографічний розвиток регіонів України в комплексних атласах) [7], В. Лучик (розглядає демографічний розвиток регіонів як головний пріоритет державної регіональної політики збереження людського потенціалу) [8], Д. Мельничук та Г. Шпиталенко (досліджують уроки історії та соціально-економічні загрози сучасності від результатів демографічного розвитку українського села) [9], О. Негер (описує демографічний розвиток Закарпаття як універсальний чинник формування закарпатоукраїнського урбанонімікону) [10], І. Поручинська та В. Поручинський (аналізують вплив екології на демографічний розвиток північно-західного економічного району України) [11], Д. Романюк (розглядає глобалізацію та її вплив на соціально-економічний і демографічний розвиток регіону) [15], В. Стешенко (досліджує тотожності та відмінності змісту понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток») [17], Р. Теслюк (описує демографічний розвиток Карпатського регіону України в умовах зростання соціально-економічної вразливості населення) [18] та ін. Водночас, ці та інші наукові дослідження написано відносно давно (2012 – 2016 рр.), окрім [2, 8, 18], за цей час у царині демографічного розвитку Україні сталися різкі зміни, викликані широкомасштабною російсько-українською війною, що й спричинило ухвалення Кабінетом Міністрів України Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [12] і, відповідно, це потребує наукового осмислення в контексті умов сьогодення.

Мета статті. Саме тому метою нашої статті й стало висвітлення основних концептуальних підходів до проблеми демографічного розвитку сучасної України, аналіз змісту Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [12] та висвітлення підходів до бачення щодо її реалізації.

Виклад основного матеріалу. Демографія (дав.-гр. δῆμος – народ та лат. graphē – письмо, описання, – наука, що вивчає склад і рух людності (населення) та закономірності його розвитку. Демографія вивчає властивими їй методами чисельність, розміщення та склад населення, його зміни, причини та наслідки цих змін, взаємозв'язок соціально-економічних чинників, що зумовлюють зміни в населенні; розкриває закономірності відтворення населення.

У загальнофілософському розумінні розвиток – це незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів. Як виникнення нового, розвиток часто ототожнювали з прогресом, проте розвиток буває і прогресивний, і регресивний. Це дві його стадії, оскільки, як добре відомо, усе, що виникає, приречене на загибель [17].

Як відомо, демографічному розвитку передують людський розвиток. В Указі Президента України від 02 червня 2021 року № 225/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» зазначається, що «в сучасних умовах питання людського розвитку є надзвичайно актуальним, оскільки прогрес людського розвитку демонструє нарощування можливостей людини через підвищення її потенціалу для реалізації в усіх сферах життєдіяльності» [14].

Назвемо ще один термін, дотичний до теми нашого дослідження, – демографічна стійкість. Це здатність населення адаптуватися до демографічних змін і викликів із збереженням при цьому стабільності, життєздатності та ідентичності суспільства, можливістю збереження

демографічного потенціалу під впливом негативних демографічних тенденцій [12].

Під розхожим терміном «демографічний розвиток» найчастіше розуміють зміни в різноманітних показниках, обмеження аналізом яких є ознакою перебування на позиціях статистичної демографії, що не містить потенціалу для пізнання сутнісного в демографічному, тобто для формування демотеоретичного мислення [17]. Як нам видається, дефініція цього терміна потребує в перспективі належного доопрацювання.

Далі розглянемо стан та перспективи демографічного розвитку в Україні. Так, за прогнозами Ради Європейського Союзу, унаслідок російсько-української війни та залежно від її тривалості населення України може скоротитися на 24-33 відсотки [19]. Підтвердженням цієї загрози є зменшення чисельності тих, хто живе й працює в Україні вже зараз: від початку російської агресії кількість населення скоротилася на 6,7 млн [20]. Крім того, змінюється статеві-вікова структура українського суспільства – скоротилася частка молоді до 20 років та частка осіб продуктивного віку [21]. Згодом, на нашу думку, це призведе до звуження демографічного базису відтворення населення в Україні.

Зазначимо, що повномасштабна війна та її негативні наслідки лише поглибили демографічні проблеми, які нагромаджувалися впродовж 30 років – до 24 лютого 2022 р. і вже тоді були серйозним викликом для Української держави. До основних проблем у демографічній сфері довоєнного періоду віднесемо скорочення чисельності населення України, передусім через перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності; високі показники смертності чоловіків працездатного віку; старіння населення – частка громадян віком до 17 років у структурі постійного населення країни тримається на рівні 17,9% (2021 р.) та ін. Російсько-українська війна додала ще й нові чинники, які ще більше погіршують демографічну ситуацію в Україні. Серед них: значна кількість загиблих та

поранених як серед військовиків, так і серед цивільних, зокрема й дітей; масштабна міграція населення України за кордон, значне збільшення чисельності внутрішньо переміщених осіб, порівняно з 2014 роком; незаконне вивезення українських громадян до РФ і тимчасово окупованих територій та ін.

Російсько-українська війна, що надзвичайно затягнулася, буде спонукати українців і далі мігрувати як за кордон, так і межах території країни, насамперед до західних регіонів України. На думку Національного інституту стратегічних досліджень, інтенсивність та векторність цього процесу залежатимуть від багатьох чинників: розширення чи звуження ареалу бойових дій, прогресу деокупації захоплених територій, стійкості місцевої критичної інфраструктури, безпосереднього обстрілу російськими військами населених пунктів, виникнення кризових явищ техногенного чи природного характеру, рівня соціально-економічного відновлення звільнених територій, змін ринку праці та економічної структури різних регіонів України тощо [16].

Ці та інші обставини спонукали Уряд України до розроблення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації впродовж найближчих 2024-2027 років [12].

Стратегію [12] спрямовано на подолання ключових демографічних викликів, що загострилися через збройну агресію російської держави. Основні завдання для її виконання включають підвищення рівня народжуваності, зниження передчасної смертності та забезпечення міграційного приросту. Стратегія враховує потребу зупинення скорочення населення та створення умов для сталого довгострокового відтворення людського капіталу. Пріоритетами для забезпечення демографічного розвитку є підтримка сімей, збереження репродуктивного здоров'я, поліпшення умов праці та підвищення доступності медичних і соціальних

послуг. Особлива увага в Документі [12] надається мінімізації відтоку українців за кордон, підтримці внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та створенню стимулів для повернення мігрантів та ВПО на місця свого постійного проживання. На нашу думку, важливим складником виконання Стратегії є формування середовища, сприятливого для народження та виховання дітей, із забезпеченням економічної самодостатності сімей.

Для досягнення цілей Стратегії [12] потрібний комплексний підхід, що передбачає підвищення якості життя, створення можливостей для розвитку власного потенціалу громадян, економічної самодостатності та особистої самореалізації. Державі варто здійснити заходи щодо мінімізації ризиків дальшого відтоку українців за кордон, зокрема після припинення або скасування правового режиму воєнного стану, та створення умов для того, щоб стати «українцями за вибором», якомога більше людей чітко розуміли переваги життя в Україні, бажали повернутися на Батьківщину і будувати своє життя в Україні.

Для цього потрібно визначити Україну як країну можливостей для самореалізації українців, побудувати модель суспільства, що забезпечуватиме конструктивну самореалізацію та економічну незалежність громадян, готовність інвестувати здобуті за кордоном знання і ресурси в розвиток економіки та суспільного життя України, а також готовність громадян захищати себе, свою свободу, своє життя та свою країну в разі будь-яких нових нападів чи загроз незалежності України. Потрібно побудувати країну, у якій кожен громадянин «формує порядок денний», країну, що забезпечує кращий кар'єрний розвиток, країну сильних і сміливих людей [12]. Крім того, Стратегія [12] передбачає пошук швидких рішень для адаптації до демографічних викликів з метою набуття демографічної стійкості.

Метою Стратегії є забезпечення сталого та довгострокового відтворення населення України, поліпшення його ключових соціально-

демографічних характеристик шляхом підвищення стійкості держави та суспільства в умовах демографічних змін, зокрема внаслідок впливу збройної агресії російської держави, епідемій, бідності та інших несприятливих чинників [12].

Стратегія [12] базується на таких основних принципах: людиноцентричність (найвищою цінністю визнається життя і добробут людини, забезпечення реалізації її прав і свобод); повага до вибору кожної людини в поєднанні із заохоченням поведінки, сприятливої для демографічного відтворення; рівність і недискримінація; ефективність і результативність; раціональність і прогностичність; інклюзивність (урахування можливостей та інтересів усіх груп населення); урахування регіональних особливостей під час ухвалення рішень; інформаційна об'єктивність (базування на надійних системах збору, аналізу та моніторингу даних); верховенство права; забезпечення культури безпечної життєдіяльності [12].

Стратегічними цілями та завданнями, спрямованими на їх досягнення, є:

Стратегічна ціль 1. Створення умов для міграційного приросту населення та зниження рівня відтоку українців за кордон. Для реалізації стратегічної цілі 1 потрібно забезпечити: 1) створення умов для добровільного повернення українців із-за кордону та зменшення відтоку населення з України; 2) поглиблення співпраці із представниками закордонних українців; 3) залучення мігрантів із числа іноземних громадян для задоволення потреб ринку праці, які неможливо задовольнити за рахунок внутрішніх ресурсів; 4) сприяння зниженню рівня відтоку молоді за кордон [12].

Стратегічна ціль 2. Створення умов для підвищення рівня народжуваності, підтримка сім'ї. Для реалізації стратегічної цілі 2 потрібно забезпечити: 1) подолання негативних наративів /стереотипів

серед громадян щодо материнства та батьківства; 2) поліпшення репродуктивного здоров'я нації; 3) формування середовища, дружнього до сімей з дітьми; 4) підвищення економічної самодостатності сімей, створення сприятливих умов для поєднання батьківства із навчанням/професійною зайнятістю; 5) забезпечення комплексної державної підтримки сімей з дітьми (до досягнення дітьми повноліття); 6) створення умов для виховання всіх народжених дітей у біологічних сім'ях, а в разі неможливості – в інших сімейних формах виховання [12].

Стратегічна ціль 3. Зниження рівня передчасної смертності. Для реалізації стратегічної цілі 3 потрібно забезпечити: 1) популяризацію здорового способу життя і відповідальності за власне здоров'я; 2) раннє виявлення та попередження хвороб, що найчастіше призводять до передчасної смертності або втрати здоров'я; 3) зменшення чинників ризику травмування чи смертності в повсякденному житті; 4) підвищення рівня доступності медичної допомоги та її якості; 5) збереження людської гідності та високого рівня якості життя в період хвороби та лікування; 6) розвиток інфраструктури для здорового дозвілля [12].

Стратегічна ціль 4. Активізація на ринку праці максимальної кількості громадян, які можуть працювати. Для реалізації стратегічної цілі 4 потрібно забезпечити: 1) регулярний аналіз поточного стану та прогноз попиту і пропозиції на ринку праці, адаптацію освітніх програм до потреб ринку праці; 2) сприяння поверненню на ринок праці окремих категорій громадян (особи з інвалідністю, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, ветерани); 3) підвищення рівня працевлаштування молоді після завершення навчання [12].

Стратегічна ціль 5. Адаптація соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття. Основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 5 є: 1) забезпечення підтримки

здоров'я та благополуччя осіб похилого віку; 2) створення умов для реалізації та активної життєдіяльності осіб похилого віку [12].

Стратегічна ціль 6. Розвиток можливостей для якісного життя. Україна – держава, у якій хочеться жити. Основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 6 є: 1) формування безпечного довкілля; 2) підвищення рівня довіри громадян до держави; 3) забезпечення безбар'єрності на всіх об'єктах житлової та соціальної інфраструктури; 4) розвиток механізмів забезпечення житлом громадян відповідно до їх потреб і можливостей; 5) доступність і якість інфраструктури, дружність середовища до людини; 6) соціальна згуртованість українського суспільства [12].

Висновки. Отже, особливо важливим для сучасної Української держави є забезпечення рівних прав і можливостей, свобод і гідності громадян, які є основою для демографічної стійкості та демографічного розвитку України. Нині ключовою передумовою для подолання негативних тенденцій є не лише посилення економічної самодостатності громадян, чітке відчуття української національної та громадянської ідентичності, але й побудова довіри між громадянами і державою, забезпечення розуміння і відчуття, що держава зробить все можливе для захисту фізичної безпеки, а також прав, свобод і гідності кожного українця, де б він не перебував: в Україні чи за кордоном. Попри значні демографічні виклики, як «старі», так і спричинені російсько-українською війною, Україна має й важливі переваги, які можна та варто використати для подолання негативних демографічних тенденцій та створення передумов для повернення українських мігрантів із-за кордону та внутрішньо переміщених осіб з інших, наразі безпечних регіонів України. Цьому, як нам видається, має сприяти й виконання Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронко О. Г. Вплив міграційних процесів на демографічний розвиток титульного етносу України у др. пол. XX – на поч. XXI ст. *Література та культура Полісся*. 2012. Вип. 71. С. 234-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2012_71_26.
2. Гудзеляк І. Демографічний розвиток постконфліктних суспільств : досвід країн колишньої Югославії. *Економічна та соціальна географія*. 2024. Вип. 91. С. 19-28.
3. Дмитренко А. Ю. Сталий розвиток населених місць : демографічний аспект. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2016. Вип. 43 (2). С. 65-71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43(2)_13).
4. Дмитренко А. Ю. Територіальний розвиток міст : демографічний аспект. *Містобудування та територіальне планування*. 2012. Вип. 45 (1). С. 240-245. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45(1)_37).
5. Іваненко О. Соціологія і демографія : про ролі, зв'язки та призначення наук / О. Іваненко, О. Корегін. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 1. С. 165-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2022_1_11.
6. Кочума І. Ю. Людський розвиток в Україні : демографічний вимір. *Соціально-трудова відносина : теорія та практика*. 2013. № 2. С. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2013_2_25.
7. Лейберюк О. М. Населення та демографічний розвиток регіонів України у комплексних атласах. *Український географічний журнал*. 2016. № 3. С. 68-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2016_3_13.
8. Лучик В. Є. Демографічний розвиток регіонів як головний пріоритет державної регіональної політики збереження людського потенціалу. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 540-547. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_3_82.

9. Мельничук Д. П. Демографічний розвиток українського села : уроки історії, соціально-економічні загрози сучасності / Д. П. Мельничук, Г. А. Шпиталенко. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С. 57-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2016_2_10.

10. Негер О. Б. Демографічний розвиток Закарпаття як універсальний чинник формування закарпатоукраїнського урбанонімікону. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна*. 2013. Вип. 34. С. 166-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_34_50.

11. Поручинська І. В. Вплив екології на демографічний розвиток північно-західного економічного району України / І. В. Поручинська, В. І. Поручинський. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія*. 2016. № 1. С. 231-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2016_1_34.

12. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 року № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>.

13. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 року №5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>.

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» : Указ Президента України від 02 червня 2021 року № 225/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>.

15. Романюк Д. М. Глобалізація та її вплив на соціально-економічний і демографічний розвиток регіону. *Вісник Прикарпатського університету*.

Серія : Економіка. 2015. Вип. 11. С. 239-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ekon_2015_11_48.

16. Соціально-демографічна ситуація в Україні : шляхи подолання наслідків війни. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>.

17. Стешенко В. С. Зміст понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток» : тотожності та відмінності. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 1. С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2013_1_3.

18. Теслюк Р. Т. Демографічний розвиток Карпатського регіону України в умовах зростання соціально-економічної вразливості населення. *Регіональна економіка*. 2022. № 2. С. 35-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2022_2_6.

19. Гірше за Голодомор : через вторгнення РФ Україна може втратити до 33% відсотків населення – дослідження NoBrainerData. URL: <https://prm.ua/hirshe-za-holodomor-cherez-vtorhnennia-rf-ukraina-vtratyt-do-33-vidsotkiv-naselennia-doslidzhennia-nobrainerd/>.

20. Пояснювальна записка (друге читання (бюджет)) (31.10.2022). Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік від 14.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>.

21. The War and the Future of Ukraine's Population. URL: <http://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>.

REFERENCES

1. Voronko O. H. Vplyv mihratsiinykh protsesiv na demohrafichnyi rozvytok tytul`noho etnosu Ukrainy u dr. pol. XX – na poch. XXI st. *Literatura*

ta kultura Polissia. 2012. Vyp. 71. S. 234-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2012_71_26. [in Ukrainian]

2. Hudzeliak I. Demohrafichnyi rozvytok postkonfliktnykh suspil'stv : dosvid krain kolyshn`oi Yuhoslavii. *Ekonomichna ta sotsial`na heohrafiia*. 2024. Vyp. 91. S. 19-28. [in Ukrainian]

3. Dmytrenko A. Yu. Stalyi rozvytok naselenykh mist : demohrafichnyi aspekt. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2016. Vyp. 43 (2). S. 65-71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43(2)_13). [in Ukrainian]

4. Dmytrenko A. Yu. Terytorial`nyi rozvytok mist : demohrafichnyi aspekt. *Mistobuduvannia ta terytorial`ne planuvannia*. 2012. Vyp. 45 (1). S. 240-245. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45(1)_37). [in Ukrainian]

5. Ivanenko O. Sotsiologhiia i demohrafiia : pro roli, zv`iazky ta pryznachennia nauk / O. Ivanenko, O. Korehin. *Sotsiologhiia : teoriia, metody, marketynh*. 2022. № 1. S. 165-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2022_1_11. [in Ukrainian]

6. Kochuma I. Yu. Liuds`kyi rozvytok v Ukraini : demohrafichnyi vymir. *Sotsial`no-trudovi vidnosyny : teoriia ta praktyka*. 2013. № 2. S. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2013_2_25. [in Ukrainian]

7. Leiberiuk O. M. Naselennia ta demohrafichnyi rozvytok rehioniv Ukrainy u kompleksnykh atlasakh. *Ukrains`kyi heohrafichnyi zhurnal*. 2016. № 3. S. 68-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2016_3_13. [in Ukrainian]

8. Luchyk V. Ye. Demohrafichnyi rozvytok rehioniv yak holovnyi priorytet derzhavnoi rehional`noi polityky zberezhennia liuds`koho potentsialu. *Universytets`ki naukovi zapysky*. 2012. № 3. S. 540-547. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_3_82. [in Ukrainian]

9. Mel`nychuk D. P. Demohrafichnyi rozvytok ukrains`koho sela : uroky istorii, sotsial`no-ekonomichni zahrozy suchasnosti / D. P. Mel`nychuk,

H. A. Shpytalenko. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii : Ekonomichni nauky*. 2016. № 2. S. 57-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2016_2_10. [in Ukrainian]

10. Neher O. B. Demohrafichniy rozvytok Zakarpattia yak universal'nyi chynnyk formuvannia zakarpatoukrains'koho urbanonimikonu. *Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia»]. Ser. : Filolohichna*. 2013. Vyp. 34. S. 166-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_34_50. [in Ukrainian]

11. Poruchyns'ka I. V. Vplyv ekolohii na demohrafichniy rozvytok pivnichno-zakhidnoho ekonomichnoho raionu Ukrainy / I. V. Poruchynska, V. I. Poruchynskyi. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii : Heohrafiia*. 2016. № 1. S. 231-235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2016_1_34. [in Ukrainian]

12. Pro skhvalennia Stratehii demohrafichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2024 roku № 922-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>. [in Ukrainian]

13. Pro Yedynyi derzhavnyi demohrafichniy reiestr ta dokumenty, shcho pidtverdzhuiut' hromadianstvo Ukrainy, posvidchuiut' osobu chy yii spetsial'nyi status : Zakon Ukrainy vid 20 lystopada 2012 roku № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>. [in Ukrainian]

14. Pro rishennia Rady natsional'noi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku «Pro Stratehiiu liudskoho rozvytku» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 02 chervnia 2021 roku № 225/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>. [in Ukrainian]

15. Romaniuk D. M. Hlobalizatsiia ta yii vplyv na sotsial'no-ekonomichniy i demohrafichniy rozvytok rehionu. *Visnyk Prykarpatskoho*

universytetu. *Seriia : Ekonomika*. 2015. Vyp. 11. S. 239-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ekon_2015_11_48. [in Ukrainian]

16. Sotsial`no-demohrafichna sytuatsiia v Ukraini : shliakhy podolannia naslidkiv viiny. Ofitsiyni vebsait Natsional`noho instytutu stratehichnykh doslidzhen`. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>. [in Ukrainian]

17. Steshenko V. S. Zmist poniat` «demohrafichni rozvytok» i «liuds`kyi rozvytok» : totozhnosti ta vidminnosti. *Demohrafiia ta sotsial`na ekonomika*. 2013. № 1. S. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2013_1_3. [in Ukrainian]

18. Tesliuk R. T. Demohrafichni rozvytok Karpats`koho rehionu Ukrainy v umovakh zrostannia sotsial`no-ekonomichnoi vrazlyvosti naselennia. *Rehional`na ekonomika*. 2022. № 2. S. 35-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2022_2_6. [in Ukrainian]

19. Hirshe za Holodomor : cherez vtorhnennia RF Ukraina mozhe vtratyt do 33% vidsotkiv naselennia – doslidzhennia NoBRAINERData. URL: <https://prm.ua/hirshe-za-holodomor-cherez-vtorhnennia-rf-ukraina-vtratyt-do-33-vidsotkiv-naselennia-doslidzhennia-nobrainerdata/>. [in Ukrainian]

20. Poiasniuval`na zapyska (druhe chytannia (biudzheth)) (31.10.2022). Proekt Zakonu pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2023 rik vid 14.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>. [in Ukrainian]

21. The War and the Future of Ukraine's Population. (2022). URL: <http://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>. [in English]